

MUZEJ NA PROSTEM ROGATEC – NA NOVI POTI?

Predstavljena sta pot in delo konservatorke v muzeju na prostem od leta 1998. V prispevku avtorica opozarja na nedoločljiv status muzeja, oriše ureditveni načrt, ki opredeljuje širitev muzeja, in predlaga drugačno podobo muzeja na prostem v Rogatcu v prihodnosti.

V svojem prispevku želim predstaviti načrtovanje širjenja muzeja na prostem, kot so si ga zamislili in sprejeli načrtovalci ureditvenega načrta. Ob poskusu njegove uresničitve so namreč nastale številne dileme in zadrege, zato menim, da bi bilo treba sprejeti ureditveni načrt, ki je večinoma delo posameznika, znova prevetriti in strokovno oblikovati z več strokovnjaki, tako muzealci kot konservatorji, predvsem pa na nacionalni ravni.

Uvodoma ne morem mimo glavne problematike muzeja na prostem, predvsem neurjenih **lastninskih razmerij na zemljišču, predvidenem za širitev muzeja**, kar posledično prinaša dodatne ovire pri vključevanju območja v koncept muzeja na prostem državnega pomena in v državni lasti. Ne gre izgubljati besed pri težavah, ki že vrsto let nastajajo ob vsakokratnem načrtovanju novih stavbnih in vsebinskih sklopov (upravni postopki, odkupi, lastništvo objektov ...), dotaknila bi se tudi **kadrovske problematike**, ki jo občutim kot nadvse perečo. Ob pomanjkanju kadrov v spomeniški službi je za projekt državnega muzeja predvidena in (očitno) dovolj le ena oseba. Čast, da zmore vse sama? Ali podcenjevanje konservatorjevega dela?

Da se čustveno ogradim od navedenega, naj nanizam dogajanje približno od leta 1998, ko sem tako rekoč čez noč postala odgovorna konservatorka Muzeja na prostem Rogatec.

- Odlok o razglasitvi Muzeja na prostem Rogatec za kulturni spomenik državnega pomena je bil sprejet oktobra 1999 (Odlok o razglasitvi ..., uradni list št. 81/1999, str. 12610).
- Občinski svet občine Rogatec je februarja 1999 sprejel odlok o ureditvenem načrtu za turistično-kulturno območje v Rogatcu »Muzej na prostem« (gl. Odlok o ureditvenem ..., uradni list št. 28/1999, str. 3219), kjer je predvidena širitev muzeja z opredelitvijo in vrsti objektov: domačije malega kmeta, dveh kamnarskih bajt, vinske kleti in sušilnice za sadje. Ureditveni načrt je bil oblikovan na strokovnih podlagah za širitev muzeja na prostem v okviru strokovnih podlag in dopolnitev prostorskih sestavin planskih aktov občine Šmarje pri Jelšah za občino Rogatec (Dokumentacija ... NC 413/96). Med obema dokumentoma so »drobna« razhajanja: strokovne podlage zavoda navajajo postavitev vinske kleti ter domačije malega kmeta s hišo, gospodarskim poslopjem, svinjakom, straniščem in vodnjakom, ureditveni načrt pa navedeno dopolnjuje s kozolcem, kamnarskima bajtama in sušilnico za sadje. Avtorjev – načrtovalcev muzeja – je, kot kaže, več: najprej V. Hazler, ki je leta 1994 načrtoval končno podobo muzeja, leta 1996 A. Preložnik in T. Hohnec (povzeto po Hazlerju), zatem so očitno nastale dopolnitve (avtor neznan), leta 1998 pa je bil izdelan ureditveni načrt, ki upošteva tudi komunalno infrastrukturo, spremembo vhoda v muzej, »krožno« pozidavo domačije malega kmeta, gradnjo muzejske upravne stavbe in tako naprej (več v Muzejska ... 2001, 19).
- Na podlagi internega razpisa za izbiro odgovornih konservatorjev za kulturne spomenike v državni lasti, zbranih kandidatur in Zakona o lastninjenju kulturnih spomenikov v družbeni lasti (Ur. l. RS, št. 89/99, str. 13429) me je leta 1999 Uprava RS za kulturno dediščino imenovala za

odgovorno konservatorko za obdobje štirih let.

- Leta 1999 smo v okviru spomeniškovarstvene akcije postavili informativne in usmerjevalne tabele za muzej ter skrbeli za vzdrževalna dela na kompleksu (načrtovanje, povzeto po Hazlerju).
- Leta 2000 smo prav tako v okviru akcije uresničili program delno vzdrževalnih del, delno širitve muzeja (ureditev parkirišča, ki terja spremembo vhoda v muzej, in postavitev kamnarske bajte na območju širitve). Kamnarska bajta ni prenesen objekt niti rekonstrukcija. Oblikovana je bila kot novogradnja, grajena z avtohtonim materialom na podlagi preverjenih ustnih virov in dokumentacije ZVNKD Celje ter predvsem za pedagoško-didaktične potrebe muzeja po zamisli avtorjev postavitve kamnarskega izročila, skratka nov muzejski eksponat. In zakaj je novogradnja? Izkazalo se je, da konservatorski program, ki predvideva tako imenovano suhozidavo, pri pridobivanju gradbenega dovoljenja ne zadosti merilom oziroma zakonskim določbam o graditvi objektov. Torej, ker je območje muzeja potrebno ogroženo, je bilo treba objekt statično temu ustrezno prilagoditi (poglobiti temelje, dodati jeklene vezi ...). Tu je še vprašanje izvajalcev, ki žal niso usposobljeni za tovrstno »ljudsko delo«, so pa seveda bili izbrani, kot določa Zakon o javnih naročilih (gl. Uradni list RS št. 39/2000, str. 4617), ker so bili najugodnejši (beri najcenejši). Območje muzeja je tudi močvirnato, kar prinaša dodatne težave pri izsuševanju terena in stroške. Prav tako (še) ni znano, kako oziroma ali sploh bosta uspevala vinska trta in sadno drevje, ki sta predvidena po ureditvenem načrtu. Pri vsakem izvajanju, tako konservatorskem kot programsko-vsebinskem, se pokaže bistvena težava, da muzej ni »znanstveno načrtovana ustanova«, kot velevala de-

klaracija o muzejih na prostem (Keršič 1992, 407).

- Že leta 2000 so stekli tudi prvi pogovori z lastnico hiše Donačka Gora 8, ki je predvidena za prenos na kraj domačije malega kmeta, vendar bo, kot že rečeno, najprej treba urediti status zemljišča, namenjenega širitvi muzeja na prostem. Istega leta sta bila izdelana fotodokumentacija hiše in popis inventarja. Leta 2001 je bil narejen posnetek stanja hiše, za gospodarsko poslopje pa meritve.
- Junija 2000 je bila v okviru raziskovalne delavnice Rogatec oblikovana tudi skupina za etnološko konservatorstvo, ki je evidentirala stavbno dediščino na območju občine Rogatec, delno tudi Podčetrtak in Rogaška Slatina. Zanimali sta nas predvsem ohranjenost in pojavnost tiste stavbne tipologije, ki je opredeljena v ureditvenem načrtu.
- Leto 2001 je bilo v znamenju vzdrževalnih del (obnova slamnatih streh na svinjaku, kozolcu in »pušnšanku«) in nadaljevanja del na kamnarski bajti (notranjščina).
- Leta 2002 je komisija ugotovila porazno ohranjenost hiše Donačka Gora 8 in soglasno odločila, da se ne prestavi na območje muzeja. Zato je bila izdelana natančna dokumentacija za postavitev njene kopije kadarkoli v prihodnosti. Nasvet po načelu, da se »prestavi vsaj

en tram«, ki so mi ga dobrohotno svetovali nekateri strokovnjaki, se mi ne zdi upoštevanja vreden. Obnovljena sta bila Šmitova hiša (notranji tlaki, fasada, krušne peči) in vodnjak ter opravljeno še nekaj vzdrževalnih del.

Čeprav govorimo o mreži regionalnih muzejev na prostem, je Muzej na prostem Rogatec lokalno obarvan in prezentiran. Dolej se je vsebina naslanjala predvsem na območje Donačke Gore in Obsotelja z Logom, torej na območje, ki je v vseh pogledih zaznamovalo tako način življenja takajšnjega prebivalstva kot tudi njihovo zavest.

Razloženo naselje Donačka Gora se razteza južno od istoimenske gore (882 m), ki ji domačini pravijo kar Gora ali tudi Rogačka gora, tako imenujejo tudi naselje. Zajema naslednje zaselke: na jugu Gabrje, proti severu sledijo Lehno, Gornja vas, Podsekolje in Žale. Severni gričevnati svet pod vzhodno gore postopoma prehaja v ravninskega z obdelovalnimi površinami: njivami, sadovnjaki in vinogradi. V sedemdesetih letih je bilo v naselju evidentiranih šest hiš s črno kuhinjo (Krajevni ... 1976, 366) leta 2000 pa le tri (gl. Evidentirana ...). Dve sta naseljeni in imata delno predelano črno kuhinjo. Tako imenovano ljudsko stavbarstvo je na območju Donačke Gore tipološko sicer pestro, vendar gradbeno slabo ohranjeno. Zaradi posegov na objektih dediščine neza-

Fišerjeva domačija Donačka Gora 48.
Foto: T. Hohnec, 26. junija 2000.

držno in postopno izginjajo spomeniške lastnosti.

Posebej kaže omeniti eno najlepših ohranjenih domačij na obravnavanem območju, in sicer Fišerjevo domačijo v Donački Gori 48.

To je hiša s črno kuhinjo in z razvrstivijo prostorov okrog osrednje veže. Je delno lesena, delno zidana stavba, z daljšo steno

Svinjak na domačiji Donačka Gora 48.
Foto: T. Hohnec, 26. junija 2000.

Vinska klet na Donački gori. Foto: T. Hohnec, 27. junija 2000.

postavljena ob breg in krita s slamo. V podaljšku se razteza gospodarsko poslopje, ki pod eno streho združuje več prostorov: hlev, klet za spravilo pridelkov, klet s »prešo«, značilen lesen svinjak (malega kmeta, tudi kočarja) v obliki zabojnika, prostor za spravilo krme, pod in podobno. Domačijo odlikujeta tudi položaj sredi travnikov in sadovnjak s starimi sortami jablan. Primer domačije, ki se jo splača ohranjati »in situ«, in ne prestavljati v muzej, razen ...?

Na vinogradniškem območju na južnih obronkih Donačke Gore sta evidentirana dva tipa vinskih kleti: zidane in lesene iz tesanih brun. Lahko so postavljene s krajšo steno v breg ali z daljšo ob breg (z vkopano kletjo). Primer zidane kleti je ohranjen južno od cerkve sv. Donata.

Prav tako je evidentiranih še nekaj gospodarskih poslopj vrhlevnega tipa, torej v pritličju zidanih iz kamna, v nadstropju pa lesenih iz tesanih brun. Streha se največkrat podaljšuje v kozolec vzdolž glavne stene ali pa le »gank« v nadstropju. Prvotno je bila na vseh stavbah slamnata kritina, ki jo je zlasti po drugi svetovni vojni začela zamenjevati cementna (špičaki, zarezniki), pozneje tudi salonitna valovnica.

Sestavni elementi domačij so tudi vodnjaki odprtega tipa na črpalko ali zaprtega tipa na vreteno. Ko je bil leta 1974 napeljan vodovod iz zajetja pod cerkvijo sv. Donata, je bil marsikateri vodnjak opuščen (Krajevni ... 1976, 366).

Nadaljnje stopnje konservatorskega dela na območju razširjenega dela muzeja si zamislim vsaj po naslednjem vrstnem redu:

- opredelitev geografskega območja, ki naj bi ga prezentirala stavbna dediščina lokalnega muzeja;
- opredelitev usmeritve pri oblikovanju lokalnega ali regionalnega muzeja na prostem ali »uporaba« muzeja za reševanje ogroženih stavb »in situ«, ki so predvsem rekonstrukcije ali kombinacija s postavljanjem eksponatov - novogradenj oziroma kopij;
- opredelitev (s sodelavci), kakšen tip muzeja na prostem želimo: ali po načelu žive zgodovinske kmetije, ekomuzeja ali nove oblike življenja muzeja v sodobnosti s poudarkom na izobraževanju in oblikovanju pedagoških modelov ...;
- evidentiranje stavbne dediščine, spremljanje in pregledovanje položaja;
- valorizacija;
- izbor ogroženih spomenikov (v gradbenem in funkcijsko-družbenem pomenu),
- oblikovanje ožjega izbora z upoštevanjem družbene podobe in možnosti odkupa (tudi elementov premične dediščine);

- dokumentacija spomenikov (fototeka, posnetki razmer);

- izdelava konservatorskih programov izbranih objektov (v sodelovanju s kustosom in izbrano obliko muzejske prezentacije ter arhitektom oblikovalcem);

- izdelava natančnih načrtov konstrukcije in detajlov za možno postavitve kopij.

Ob tako zamišljenem delu etnologa konservatorja je nujno poskrbeti tudi za izobraževanje na področju problematike muzejev na prostem v Evropi in svetu (spremljanje dela združenja evropskih muzejev na prostem) in urediti kadrovska vprašanja (oblikovanje strokovne skupine sodelavcev), o čemer smo na celjskem zavodu pisali že leta 1994 (Hazler 1994).

Ker trenutne razmere v spomeniški službi niso najbolj rožnate, predvsem na področju financiranja tako imenovanih etnoloških spomenikov, za kar naj bi poskrbelo ministrstvo za kulturo, je naporno tudi vsakršno načrtovanje tako lastnega kot tudi institucionalnega dela. Ob načrtovanju raziskovalne delavnice leta 2000 smo predvideli tudi njeno nadaljevanje in s to obliko dela želeli pospešiti raziskovanje in pripravljane potrebne dokumentacije za muzej na prostem. Ker pa raziskovalna delavnica leta 2001 ni bila izpeljana, je težko zagotavljati, kaj šele načrtovati, strokovno kontinuiteto dela.

Zelo narobe se mi zdi, da ni sprejeta temeljna nacionalna usmeritev Muzeja na prostem Rogatec. Ali naj vsak konservator v svojem mandatu oblikuje lastno podobo

Vodnjak na Gvavčevi domačiji, Donačka Gora 41. Foto: T. Hohnec, 27. junija 2000.

muzeja? Sama si zamišljam drugačno obliko muzeja na prostem, saj sem v treh letih ugotovila in analizirala številne težave, zaradi katerih se ne moremo izogniti niti strokovnim napakam. V tem obdobju se je z obnovo gradu Strmol v neposredni bližini izluščila tudi pobuda za obnovo njegove pristave, ki bi bila namenjena za muzejsko upravno stavbo. To je doslej že tretja zamisel o postavitvi večjega kompleksa, ki ga muzej nujno potrebuje za nemoteno strokovno delovanje. Od gospodarskega poslojja tik ob muzeju, ki je prešlo v roke zasebnega konjeniškega kluba, do novogradnje na območju muzeja smo v sodelovanju z muzejem novejšo zgodovino iz Celja ugotovili, da je lokacija današnje pristave gradu Strmol ustrenejša od novogradnje. S tem se fizično in vsebinsko ločita dve funkciji, pristava z upravno stavbo muzeja oziroma zdaj ustanovljenega zavoda za rogaško dediščino pa postane vezni člen med muzejem na eni in drugimi kulturnimi prvimi na drugi strani.

Muzej se lahko s svojim programom širi tudi navzven in deluje na terenu, na lokaciji »in situ«.

Čeprav »ljudska« arhitektura ob tako skromni podpori države (pri čemer ne mislim le ministrstva za kulturo, ki ne more biti edini financer obnove kulturnih spomenikov) nima prihodnosti, zagovarjam obnovo spomenika »in situ«. Poleg prezentacije kamnarske bajte, ki postane muzejski eksponat, lahko obiskovalec obiše kamnolom v Logu. Takšne »kulise«, ki se ponuja v naravi, ni mogoče in jo je tudi nesmiselno postavljati v prenesenih umetnih okoljih.

Prav v takšnih primerih se kaže nujnost povezav z drugimi službami, ki delujejo v prostoru (pa žal delujemo dokaj solistično). Glede na sodobne smernice regionalizma in turističnega razvoja se ponujajo neštete možnosti oblikovanja muzejskih programov in paketov, učnih in kolesarskih poti, planinskih povezav ... Na primer ogled domačije malega kmeta »in situ« (Donačka Gora 48), ki je naseljena in živi, ogled vinske kleti pod Donačko goro (ki je lahko z zemljiščem oddana v najem za potrebe muzejske dejavnosti), organiziranje in ogled opravil v vinogradu in tako naprej. Skratka, prihodnja oblika muzeja na prostem naj temelji na povezovanju zdajšnjega kompleksa in območja z ureditvijo posameznih lokacij muzeja kot podaljšane roke »in situ« (Log - kamnolom, Donačka gora - vinograd in domačija malega kmeta). Tako obiskovalec v muzeju ne preživi le nekaj ur ali dan, ampak to pomeni dodatno ponudbo, možnost novih zaposlitev, skratka, še

Kamnolom v Logu. Foto: T. Hohnc, 12. avgusta 1999.

večjega, danes tako opevanega turističnega razvoja regije.

Ne vidim namreč razloga, da bi morali za vsako ceno oblikovati muzej na prostem, da zadostimo pogojem in sprejeti obliki ureditvenega načrta. Predvsem pa, da se v nedogled zgledujemo po severnih ali jugovzhodnih sosedih ter hkrati zastarelih modelih, oblikovanih že konec 19. stoletja. Poleg tega je Slovenija tako majhna, da je že sama po sebi muzej na prostem z vsemi prvinami nepremične kulturne dediščine, tako sakralnimi kot profanimi, neločljivo povezanimi z naravo. Čas je, da (če že moramo) oblikujemo svoj, slovenski model muzeja na prostem.

Viri in literatura:

CONRAD, Kurt 1994: Führer durch das Salzburger Freilichtmuseum.

CSERI, Miklos in **E. Füzes** (ur.) 1997: Hungarian open air museum Szentendre **DOKUMENTACIJA ZVNKD** Celje.

EVIDENTIRANA stavbna dediščina na območju občin Rogatec, Podčetrtek, Rogaška Slatina in Žetale. Poletna raziskovalna delavnica, junij 2000.

HAZLER, Vito 1994: Muzej na prostem Rogatec, Planirana podoba muzeja - končna izvedba. Hrani: arhiv ZVNKD Celje, 28. aprila 1994.

KERŠIČ, Irena 1992: Deklaracija. Dopolnila k deklaraciji o muzejih na prostem. V: Etnolog 2/2 (LIII), str. 405-415.

KRAJEVNI leksikon Slovenije: 1976. III. Knjiga: Svet med Savinjskimi Alpami in Sotlo. Ljubljana, DZS.

MUZEJSKA poletna delavnica Rogatec 93: 1993. Celje, Muzej novejšje zgodovine Celje.

MUZEJSKA poletna delavnica Rogatec 94: 1995. Celje, Muzej novejšje zgodovine Celje.

MUZEJSKA poletna delavnica Rogatec 2000: 2001. Celje, Muzej novejšje zgodovine Celje.

ODLOK O RAZGLASITVI Muzeja na prostem Rogatec za kulturni spomenik državnega pomena. V: Uradni list RS št. 81/1999 5. 10. 1999, str. 12610.

ODLOK O SPREMENBI odloka o razglasitvi Muzeja na prostem Rogatec za kulturni spomenik državnega pomena. V: Uradni list RS št. 66/2001, 9. 8. 2001, str. 6739.

ODLOK O UREDITVENEM načrtu za turistično-kulturno območje v Rogatcu »Muzej na prostem«. V: Uradni list RS št. 28/1999, 22. 4. 1999, str. 3219.

POTTLER, Vinko Herbert 1985: Führer durch das Österreichische Freilichtmuseum.